Bendros pajėgos *ir vaizdų auditas*

Apie kolektyvinę kūrybą Liną Michelkevičę ir Vytautą Michelkevičių kalbina Monika Krikštopaitytė.

MONIKA KRIKŠTOPAITYTĖ Abu *3xpozicija.lt* projektai (*komentarai@3xpozicija.lt* ir *foto/karto/istorio/grafijos*) remiasi kolektyviniu darbu. Man visada buvo mįslingas, nesaugus, nenuspėjamas grupinės kūrybos procesas, o labiausiai — rezultatai. Kaip sekasi suvaldyti, nukreipti eigą link užsibrėžtų projekto tikslų?

VYTAUTAS MICHELKEVIČIUS Kolektyvinė kūryba tūkstantmečiais gyvuoja mene: pradedant nuo teatro ir baigiant muzika bei kinu. Tik tose meno apraiškose, kurias vadiname „daile“ ir „vaizduojamuoju menu“, o gal nesismulkinant — „šiuolaikiniu menu“, — kolektyvinė kūryba yra pakankamai naujas reiškinys. Nors irgi jau turintis savo istoriją, siekiančią bent jau pirmąsias meno akcijas ir performansus: juk, pavyzdžiui, Fluxus idėja ir buvo autorinio meno atsisakymas ir korporacinė kūryba. Suprantu, kad turėtume ieškoti ne pavyzdžių iš istorijos, o pabandyti aptarti kolektyvinę kūrybą šiandieniniame kontekste. Ji dažnai vadinama kolaboracine ar komandine. Kadangi šiuolaikinė (kultūros) gamyba vis labiau specializuojama, vienas žmogus tiesiog negali profesionaliai atlikti visų užduočių ar įgyvendinti projekto nuo pradžios iki pabaigos. Tai viena iš priežasčių, kodėl menininkai buriasi į kolektyvus ir ieško partnerių už meno sferos ribų: programuotojų, inžinierių, mokslininkų, dizainerių, architektų ir t. t. Be to, tai, ką gali drauge sukurti du, trys ar daugiau žmonių, dažniausiai bus kokybiškai ir kiekybiškai daugiau už tai, ką jie sukurtų dirbdami pavieniui. Tai vadinama sinergijos efektu ir komandiniu darbu. Taip pat darosi vis akivaizdžiau, kad modernistinė individualistinio menininko-genijaus sampratą nyksta, o ją keičia kolektyvinis įtinklintas menininkas-režisierius. Puikias metaforas apie kintamas menininko bei kuratoriaus sampratas savo straipsnyje „Fluidiškumai ir prieštaravimai tarp ateities menininkų, kuratorių ir filtruotojų“[1] pateikė Anne-Marie Schleiner.

LINA MICHELKEVIČĖ Beje, esama ir skirtingų dalyvavimo ir bendradarbiavimo laipsnių: vienaip kolektyviniai yra Rikrito Tiravanijos, kviečiančio parodos lankytojus į bendrą pokylį kokioje nors galerijoje, darbai arba lietuvių menininko Julijono Urbono pasiūlymas drauge kurti vaizdo ir balsų kompoziciją instaliacijoje „Pučiamųjų orkestras“ — pastarųjų menininkų kūriniai, viena vertus, yra jų individualios raiškos rezultatas, bet be įsitraukiančių kitų žmonių — lyg ir neegzistuoja. Kitoks principas galioja įvairiuose tinklo meno projektuose — juk didelė dalis internetinės veiklos apskritai remiasi kolektyviškumu: interneto vartotojai dalinasi tekstais, muzika, vaizdais, patarimais, informacija, komentarais — dažnai be jokių pretenzijų į autorystę. Abiejuose *3xpozicija.lt* projektuose kolektyviškumo galimybės irgi skiriasi: „Komentaruose“ kolektyviai buvo aptariami projektu susidomėjusių individualių menininkų kūriniai (taigi buvo bendradarbiaujama kuruojant parodą), o šių metų projektą tiesiog drauge kūrė proceso metu susiformavusi komanda — juk „foto/karto/istorio/grafijos“ tyrinėja kolektyvinius fenomenus (atmintį, istoriją, pasakojimus, archyvus), tad reikėjo ir kolektyvinio žvilgsnio.

VM Tiesa ir tai, kad 2006-ųjų metų projektas buvo tik iš dalies kolektyvinis dėl įvairių priežasčių (tokių kaip laiko trūkumas ir kolektyviškumo sampratos stygius Lietuvoje), bet nemanau, kad nuo to nukentėjo pats projektas, nes greta kolektyvinio darbo internete ir realioje erdvėje vyko individualūs susitikimai su menininkais. Vis dėlto didžioji projekto dalis buvo įgyvendinama kolektyviai — su daugiau ar mažiau dalyvių. O kaip tau pačiai atrodo, Monika, ar, tarkim, kultūrinio savaitraščio redakcijoje nevyksta kolektyvinė kūryba?

MK Aš tai vadinčiau darbo pasidalijimu, kur kiekvienas turi savo užduotis, tam reikalingas kompetencijas ir atsakomybes. O su kolektyvine kūryba ar neišeina taip, kad dalyviai iš tiesų yra tik jūsų medžiaga ir realiai yra mulkinami?

VM Jeigu šį klausimą pateiki daugiskaita, vadinasi, mūsų medžiaga esame mes patys, nes visi, prisijungę prie projekto, ir yra jo kūrėjai. Nei aš, nei Lina, nei niekas kitas šio projekto nevadina asmeniniu, tad čia persiskirsto galios santykiai ir išblunka apibrėžtos pozicijos. Nebelieka įvardžių „mano“ ar „tavo“. Kiekvienas gali būti menininkas, kiekvienas gali būti kuratorius.

LM Čia vėlgi reikia atsižvelgti į dalyvavimo mastą: be abejo, visi komentarai internete arba atsakymai į apklausą, kurią darėme, norėdami sužinoti, kokie įvaizdžiai žmonėms siejasi su fotografija ir ką jie patys laiko lietuviškos fotografijos ikona, tampa mūsų (visų kuriančiųjų) medžiaga — juk mes juos pasitelkiame plėtodami idėjas arba kurdami jau konkrečius objektus parodai/knygai. Bet juk tai gana įprasti — ir mokslinėje, ir meninėje, ir galų gale įprastoje kasdienėje praktikoje — „metodai“, — vargu ar teiraujiesi kieno nors nuomonės jį apmulkindamas. O aktyvesnis kūrybinis branduolys, kuris formuojasi laikui bėgant, ir gali kuo lygiateisiškiausiai dalyvauti visuose sprendimuose, nelieka, kaip minėjo Vytautas, po anonimine skraiste ar vieno autoriaus aureole.

MK Pirmasis *3xpozicija.lt* projektas buvo naudingas tuo, kad įvestas postfotografijos terminas, išgąsdinęs vyresnę kartą. Per metus visi netruko įsitikinti, kad postfotografija nepavojinga, o tolerantiška, glaudžianti prie krūtinės savus ir įvaikintus. Tačiau tai — ne viešo kuravimo nuopelnas. Galbūt pačiame užmanyme buvo edukacinis motyvas? Kaip kokiem mokinukams duodi spręst pratimus, kad suvoktų ir įsisavintų? Ir nusiplauni rankas, jei kas pasijustų ignoruojamas...

VM Taip, išties, tiek pirmasis, tiek antrasis projektas turi edukacinių potekščių. Vienas iš pagrindinių tinklaraščio (*weblogo*) tikslų ir yra sukurti kontekstą bei pateikti jį plečiančias nuorodas. Lietuvoje su projektuose vartojamomis sąvokomis auditorija susiduria bene pirmą kartą (išskyrus siaurą specialistų ratą), tad siekiame ne tik sukurti parodą, bet ir pristatyti jose naudojamas strategijas ir sampratas.

Nesutikčiau, kad tai ne viešojo kuravimo nuopelnas. Kadangi tinklaraštis yra viešojo kuravimo priemonė, būtent jis ir buvo plačiausias edukacijos kanalas (jį ir pamatė daugiau žmonių, gerokai daugiau nei pačią parodą ar katalogą ir žurnalą — remiuosi lankomumo statistika). Viešojo kuravimo sąvoką reikėtų suvokti plačiau — tai ne tik parodos surinkimas ir išdėstymas erdvėje, bet ir probleminio lauko tyrimas drauge, bendruomenės įtraukimas ir pasiūlymų bei idėjų diskutavimas.

LM Juk šiuo atveju mes taip pat buvome (esame) „mokinukai“ — pamokėme ir vieni kitus, ir patys save: tiek ieškodami nuorodų ar įdomesnių meno projektų, straipsnių, tiek kalbėdamiesi, kaip, ką, kur, kodėl norime daryti.

MK Tarkim, kūrybinis bendro darbo procesas teikia malonumą, žada netikėtumus ir taip toliau ir panašiai, bet už viso to yra „Sumanymas“ ir kažkas jo įgyvendinimą valdo. Koks to/tų asmenų vaidmuo? Kažkas panašaus į redaktoriaus? Gal jūs net nežadate lygybės? Ar jūs kairuoliškų pažiūrų?

VM Va, būtent, tokiame procese nelieka aiškaus centro ar dar kitaip — dirigento. Gal tai ir kairuoliška įtaka. Be to, kolektyviniuose projek-

Fotografijos performanso dokumentacija. Iš parodos *foto/karto/istorio/grafijos*.

Jei nežinau savo buvimo vietos, žemėlapis mane tik dar labiau suklaidina.

Projektas *foto/karto/istorio/grafijos*:

Knyga *Fotografijos, istorijos, žemėlapiai / Mapping Lithuanian Photography: Histories and Archives*
Vilnius: MENE / 3xpozicija.lt, 2007, 208 p.
ISBN 978-9955-834-00-7

Paroda *foto/karto/istorio/grafijos*
Prospekto galerija, 2007 12 13 — 2008 01 19

Mildos Zabarauskaitės ir Roberto Narkaus instaliacija
Vilniaus fotografijos galerija, 2007 12 15 — 2008 01 19

Projekto komanda — Vytautas Michelkevičius, Lina Michelkevičė, Agnė Narušytė, Akvilė Anglickaitė, Viktorija Makauskaitė ir visi prisijungusieji

tuose visi daro, ko labiausiai reikia ir ką labiausiai išmano konkrečiu metu. Tas pats žmogus gali ir kuruoti, ir kurti meno kūrinius, ir įgyvendinti technines konstrukcijas. Beje, įtaką daro ir erdvės specifika: interneto puslapyje vyrauja visiška laisvė, o kai projektas perkeliamas į kitą formatą — knygą ar galeriją, — jis jau pradeda diktuoti savo sąlygas. Tada ir prireikia griežtesnio kuratoriaus sprendimo, bet jis vėlgi atliekamas kolektyviškai — tik siauresniame rate. „Sumanymu" pavadinčiau pačią pirminę idėją, kuri nuo gimimo iki realizacijos stipriai keičiasi būtent dėl kolektyvinės kūrybos ir dalyvavimo. Kuratorius tokio pobūdžio projektuose dažnai virsta tiesiog moderatoriumi.

LM Man atrodo, pats klausimas apie lygybę čia yra šiek tiek beprasmis (kaip ir ne vienu kitu atveju, kai šią sąvoką mėgstama eksploatuoti): skirtingi vaidmenys dar nesuponuoja nelygiateisiškumo, juolab kad jie nėra primetami, o pasirenkami kiekvieno prisidėjusiojo. Kita vertus, juk pagrindinis projektų tikslas ir nebuvo vienu ypu sudoroti kokį nors kultūroje įsigalėjusį autoritarinį režimą (nors, be abejo, mėginame ir į tai nukreipti kritiką) ar sukurti meninę vienybės-lygybės-brolybės respubliką. Tiesiog daugiau dalyvaujančių — daugiau minčių, daugiau nuomonių, daugiau pasiūlymų, daugiau veikėjų — ir įdomesnis rezultatas.

MK Ir vis tiek man kolektyvinis darbas su fotografija atrodo toks pat neįmanomas, kaip ir kolektyvinis žiūrėjimas pro objektyvą... Daug dalyvių, daug tikslų. Kas turi išeiti?

LM O kolektyvinis parkerio laikymas įmanomas? (Aš apie Lazdynų Pelėdą). Net ir klasikiniame fotomene esama kolektyvinio žvilgsnio atvejų — kad ir lietuviškas pavyzdys, broliai Algimantas ir Mindaugas Černiauskai. Ką jau kalbėti apie su fotografija dirbančius prancūzų menininkus Pierre&Gilles (apskritai, menininkų poros ir grupės nėra nei naujas, nei neįprastas dalykas).

VM Nemanau, kad kolektyvinis darbas turi ką nors bendro su konkretaus žanro specifika. Mes nekuriame nuotraukos kaip tokios kolektyviai, tačiau kolektyviai įgyvendiname tiek visą projektą, tiek kai kuriuos meno kūrinius. O kažkas išeina visada — geresnis ar blogesnis rezultatas, tai jau priklauso nuo dalyvių įsitraukimo ir susidomėjimo. Mano galva, čia taip pat svarbus ir procesas — bent jau nė kiek ne mažiau nei rezultatas. Nors būna, kad proceso idėja per daug spekuliuojama, parodant tik jį, be jokių konkretesnių tikslų, — o mums rūpėjo ir tai, ir tai.

MK Regis, pastaruoju metu jus užbūrė žemėlapio idėja? Jei nežinau savo buvimo vietos, žemėlapis mane tik dar labiau suklaidina. Ar nemanote, kad taip gali atsitikti ir su naujom fotožemėlapinėmis struktūromis? Projektas turėtų struktūruoti ar plėsti žinojimą?

VM Įdomus ir geras klausimas. Žemėlapis visada turi kokią nors struktūrą, tad jis pirmiausia struktūruoja žinias apie kokią nors erdvę, laiką ir pan. Tuo pačiu jis ir praplečia žinojimą — ne tik atvaizduodamas kurią nors realybės dalį, bet ir atskleisdamas ryšius tarp jos elementų. Žemėlapis mūsų projekte svarbus ne tik kaip organizuojanti ir kūrybiška struktūra, bet ir kaip metafora, turinti kritinių tikslų. Žemėlapis ne tik atvaizduoja realybę, bet leidžia ir atsigręžti į ją bei patyrinėti giliau. *Foto/karto/istorio/grafijose* žemėlapis suprantamas ne tik klasikine prasme, bet taip pat ir kaip sąmonės, idėjų ir žinių atvaizdavimo būdas. Pastaruoju metu įvairiose su žiniomis susijusiose veiklose ypač populiarus idėjų (objektyvių) ir minčių (subjektyvių) žymėjimo metodas gali būti kūrybiškai panaudotas ir šiuolaikinio meno projektuose.

LM Aš dar pridurčiau, kad žemėlapis turėtų ne tik struktūruoti ir plėsti, bet ir keisti, trikdyti, o gal kartais net paklaidinti. Net jeigu įsivaizduoji žinąs, kur esi, žemėlapis gali gerokai pakeisti požiūrį į erdvę (esu pati tai patyrusi, kai kažkada mokiausi būti Vilniaus miesto gide). Kita vertus, žemėlapis taip pat tėra reprezentacija, o vadinasi — irgi daugiau mažiau spekuliatyvus; tai ypač ryšku pažvelgus kad ir į senuosius Vilniaus planus, kuriuose žvilgsnis „iš paukščio skrydžio" maišomas su frontalia perspektyva (pastatų vaizdavimu iš šono). Tad ir mums žemėlapio idėja pasirodė patraukli tuo, kad ji drauge ir sistemina turimas žinias, ir leidžia žaisti, spekuliuoti, perteikti asmeninius įsivaizdavimus (perspektyvą, detalumą ir legendą; juk renkasi kūrėjai!).

MK Kaip suprantu, projekto *foto/karto/istorio/grafijos* pagrindinis siekis yra panagrinėti fotografinio vaizdo ir atminties santykius. Kažkiek demaskuoti sukonstruotą vaizdų istoriją, nustatyti esamą mentaliteto fotovaizdų fondo turinį ir pasiūlyti naujų versijų. Kiekvienas iš šių trijų dalykų (praeitis, dabartis, projekcija) man atrodo neaprėpiami. Drąsus užmojis... Tačiau iš viso to kas svarbiausia?

VM Smagu, kad kūrybiškai identifikavai tikslus. Mus domina ir tavo išvardyti tikslai, ir siekis paklausinėti pačios istorijos ir archyvų apie jų turinį bei konstravimo būdus. Kas, kodėl, kaip, kada? Iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti, kad norime pasakyti viską apie viską, tačiau mes juk neturime mokslinių ambicijų būti objektyvūs ir išsamūs. Pats projektas yra ir eksperimentas, ir jame bus pateikiami subjektyvūs dalyvių žemėlapiai. Parodoje eksponuojami ir individualūs, pavyzdžiui, mano ar Agnės Narušytės žemėlapiai, ir kolektyviniai visų dalyvių bei žmonių, atsakiusių į apklausos klausimus, žemėlapiai. Kiekviena projekto dalis (interneto puslapis, parodos galerijose ar knyga) turi savo akcentą. Siekiame išnaudoti kiekvieno formato privalumus ir papasakoti kuo daugiau istorijų — ir tekstu, ir vaizdu. Jeigu parodoje svarbiausia vizualumas ir patys žemėlapiai, tai knygoje dominuos istorijos kūrimo klausimai, kuriuos pateiks ir bandys atsakyti straipsnių autoriai.

MK Paskutinis klausimas. Jūsų kalboje lyg ir nuskambėjo kiekybės imperatyvas: daugiau žmonių, daugiau galimybių, daugiau istorijų, daugiau kampų, daugiau ne ribų, — tada dar daugiau klausimų. Ar daugiau tikrai yra geriau? Mano supratimu, beveik kiekvienas gerai suformuluotas klausimas vertas atskiro projekto. Kaip, pavyzdžiui, fotoikonos tema. Nebijote paskandinti informacijos pertekliuje?

VM Mano galva, daugiau nereiškia iškart daugiau ir kiekybiškai. Gal verčiau reiktų pasirinkti būdvardį „įvairiau". Kadangi *foto/karto/istorio/grafijos* projekte siekiame atsisakyti vienos istorijos ir vieno jos pasakotojo, tai būtent daugialypė jo forma ir klausimų gausa suteiks projektui daugybingumo perspektyvą. Mums įdomiau iškelti klausimus, o ne į juos atsakyti, tad ir nesitikime paskęsti atsakymų jūroje — juos galės asmeniškai su(si)dėlioti žiūrovai.

LM O man visai norėtųsi paskandinti ką nors kokybiškoje kiekybėje — nors nesu tikra, kad pastaruoju bandymu tai pavyks. Ir nors „kiekybė" tavo klausime grasina paviršutiniškumu ar bent jau kelia griūties nerimą, manau, šioje temoje kiekis (taip pat ir tiesiogine to žodžio prasme) funkcionuoja kaip reikšminis elementas — juk norisi kažkaip išsklaidyti iliuziją apie istoriją kaip vientisą ir nukaltą (nes pas mus neretai tuo dar tikima) ir pateikti daug naratyvų, daug požiūrio kampų, daug įspūdžių, daug iliuzijų.

---

1 Vertimas į lietuvių kalbą. www.balsas.cc/anne-marie-schleiner-fluidiskumai-ir-priestaravimai-tarp-ateities-menininku-1-d